

En lässtol i Upplandsmuseets samling

RONNIE CARLSSON

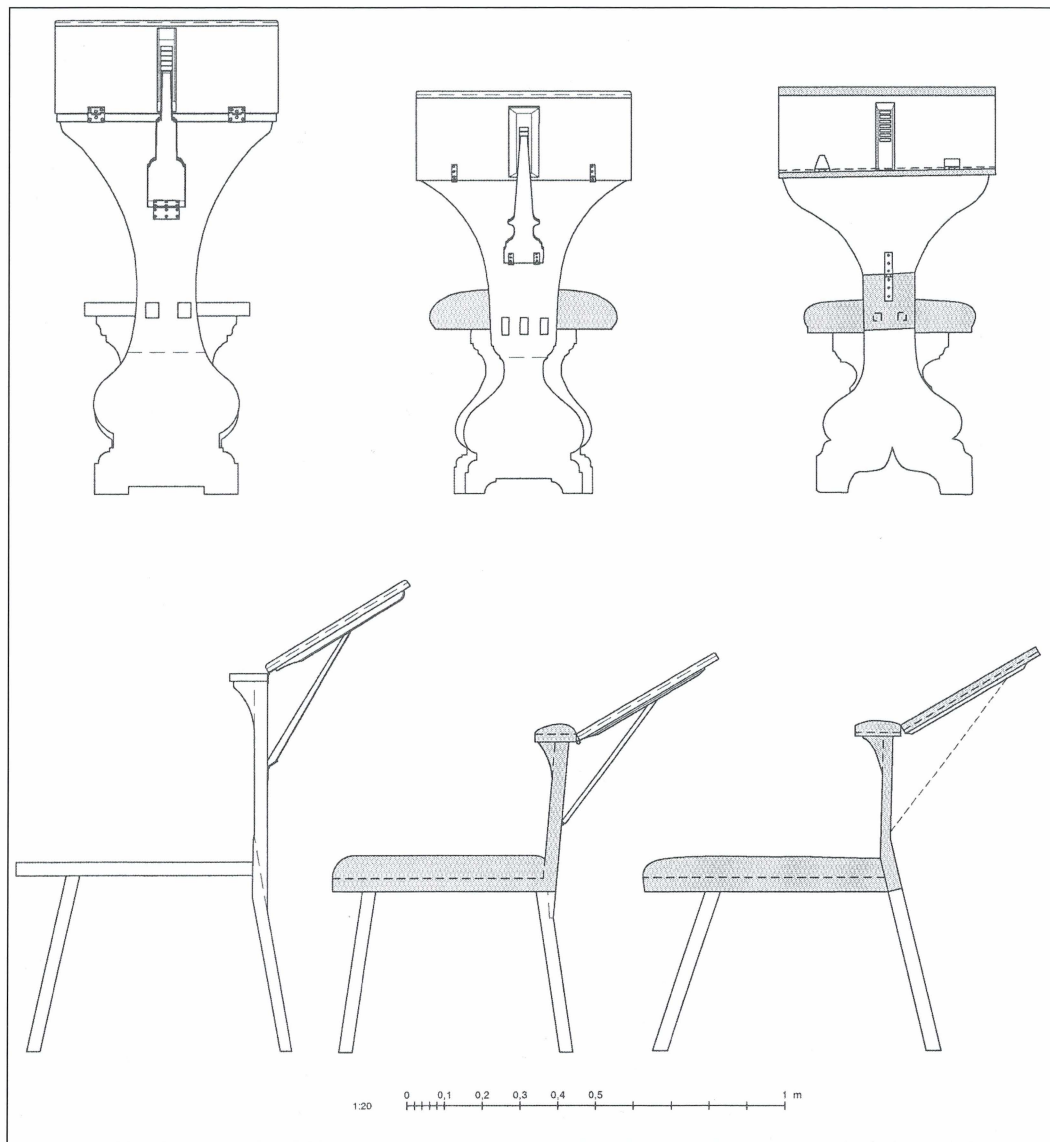
I årsboken Uppland 2007 publicerade undertecknad en kort artikel om Linnés sk plugghäst, dvs den lässtol med inventarienummer UU5121 i Uppsala universitetets föremålssamling, som en gång tillhört Carl von Linné och som nu står i det lilla stenhus som Linné lät bygga på Hammarby gård för sina naturaliesamlingar. Förutom att beskriva plugghästen och en uppmätning av denna – vilket var artikelns huvudsyfte – gjordes också en jämförelse med två liknande möbler, en på Skokloster med inventarienummer 11591, och en i Nordiska museets samling med inventarienummer NM145979. Året därefter, 2008 lade Andreas Olsson fram en kandidatuppsats inom det föremålsantikvariska programmet på Avdelningen för kulturvård vid Högskolan på Gotland; *Fyra läs- och skrivstolar i svenska museisamlingar – en studie rörande hantverk, stil och förebilder*. Utöver de tidigare nämnda tre stolarna hade Andreas Olsson lyckats

lokalisera ytterligare en, dittills tämligen okänd och veterligt aldrig tidigare nämnd i litteraturen. Denna stol finns – förstås – i Upplandsmuseets samling, med inventarienummer UM 21551. Om dess proveniens är i stort sett ingenting känt, då den påträffades i samlingarna utan nummer eller annan identifikation och registrerades 1997. Möjligen kan man våga sig på antagandet att den kommer någonstans från Uppland eftersom den påträffades i Upplandsmuseets samling; de övriga tre omtalade stolarna har dessutom en tydlig anknytning till Uppland. Både i den nämnda artikeln och uppsatsen diskuteras stolarnas proveniens och hantverkets eventuella släktskap, och det är därför extra retfullt när så lite är känt om detta över huvud taget, att stolen från Upplandsmuseets samling har så lite kontextuell information att bidra med.

Denna lässtol är mycket lik de övriga tre, speciellt de två från Nordiska museet



Figur 1. Lässtol i Upplandsmuseets magasin, invnr 21551. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.



Figur 2. Jämförelse mellan Linnés plugghäst, invnr UU5121 (t v), lässtol från Skokloster, invnr 11591 (mitten) och lässtol i Upplandsmuseet, invnr UM21551 (t h). Ritning förf.

och Skokloster som också sinsemellan är mycket lika. Inte desto mindre har den dels vissa likheter med Linnés plughäst, dels en del detaljer som ingen av de andra har. Till sin uppbyggnad är den helt lik de andra vilket innebär att den har en nyckelhåls- eller droppformad planksits, ett kontursågat plankben bak intappat i sitsens undersida, och ett plankben fram som har en förlängning ovanför sitsen, utformad som ett halvt timglas och upptill avslutad med ett armstöd och en bokklaff med ett stöd. Sitsen är intappad i skarven mellan frambenet och förlängningen och dessa är med en snedlask förenade i en trubbig vinkel. (Figur 2)

Stolen i Upplandsmuseet är mycket lik de två stolarna från Nordiska museet och Skokloster i storleken, både i höjd, bred och längd. Den är liksom dessa delvis stoppad och klädd, med läder fastspikat med möbelspik och kantremсор. I några hål i lädret skymtar ett grönt tyg som sannolikt är en äldre klädsel liknande Skoklosterstolen. Det som inte är klätt är överdraget med en tunn, brun färg. Hålstegen på bokklaffens undersida är utförd på samma sätt som på Skoklosterstolen, låg och bred med avfasade kanter och fint stämda hål, sju stycken. Dessa är dock slitna i kanten, möjligen beroende på att ett annat klaffstöd än det ursprungliga har använts; inget klaffstöd finns i dag kvar, endast ett ensamt gångjärn på frambenet. Bokklaffen är fäst på fram-

sidan av frambenets förlängning med två gångjärn. Det ena har ett trapetsformat blad medan det andra har bytts ut mot ett med rektangulärt blad – spåren av det gamla syns fortfarande. Hela stolen är i övrigt i sämre skick än de övriga tre, och har med åren blivit en aning skev, i den mån den inte var det redan från början.

Formen på frambenets förlängning är mer lik formen på Linnés plughäst och sitsen tycks liksom på denna vara fäst i frambenet med två tappar, medan de två från Nordiska museet och Skokloster har tre tappar. Just denna parti, runt skarven mellan frambenet och dess förlängning, är visserligen täckt med läder, men lädret har slitits över tapparna, se figur 3. Skarven är som på de andra en snedlask, men om den är helt slät som på Linnés plughäst eller gjord med ett hak som på de andra två, går inte att avgöra. Till skillnad från de andra tre tycks sitsens fästtappar inte gå genom snedlasken utan nedanför, i frambenet.

En annan likhet med Linnés plughäst är att bakbenet, som i sin nedre del har så gott som identisk form som frambenet, i den övre delen breddas betydligt. Både fram- och bakbenet har en uppsågad slits så att två tydligare ben bildas, vilket bakbenet på Linnés plughäst också har. Lässtolen i Upplandsmuseets samling har en kraftig spricka i frambenet som lagats med en liten brädbit, 28×10 cm stor, fäst på insidan med fyra små spikar och två spårskruvar. Då denna plankbit kom



att täcka uppsågningen i frambenet har också brädbiten fått samma uppsågning som gör att lagningen, trots att den är ganska klumpigt utförd, inte syns framifrån.

Andreas Olsson har i sin uppsats pekat på släktskapen med möbler från renässansens snarare än barocken, och i det sammanhanget kan det kanske vara av intresse att notera att det i Uppsala domkyrkas inventarium från 1693, s 72, bland katedralskolans inventarier, under Prætera, mellan 1 *Bordh* och 2 *löösa stohlar ut-han karmar*, omnämns 1 *Bookstoohl*. Huruvida detta verkligen är en lässtol av den typ som Linnés plugghäst och lästolen i Upplandsmuseets samling går inte att av-

Figur 3. Detalj av området för fogen mellan frambenet och dess förlängning sett framifrån. Slitage i läderklädseln röjer att sitsen sannolikt fästs i frambenet med två tappar. Det enkla, smala gångjärnet tyder på att klaffstödet (sekundärt?) kan ha sett annorlunda ut på denna stol än på de andra tre, där klaffstödet fästs med antingen två smala gångjärn (Nordiska museet, Skokloster) eller ett brett (Linnés plugghäst). En rad spikhål kan dock möjligen komma från ett annorlunda utformat, ursprungligt gångjärn eller två. Foto förf.

göra – ordet stol gör att det förmodligen också skulle kunna avse en bordspulpet, alltså en stol, en ställning, för en bok, snarare än en stol för att sitta och läsa en bok i.

Litteratur

Carlsson, Ronnie 2007. Linnés plugghäst. *Uppland* 2007, s 77–93.

Olsson, Andreas 2008. *Fyra läs- och skrivstolar i svenska museisamlingar. En studie rörande hantverk, stil och förebilder*. Kandidatuppsats vt 2008, Höghskolan på Gotland, Avdelningen för kulturvård, föremålsantikvariska programmet.

Ronnie Carlsson är fil.lic i arkeologi.